

TYÖVÄENPERINTEEN FORREST GUMP

Esa Lahtinen

FM, arkistonjohtaja emeritus, Työväen Arkisto

Tämä esitys perustuu vahvasti muistoihini ja on siten hyvin henkilökohtainen. Väitän, että työväenperinteen tallentaminen on toteutettu Suomessa paremmin kuin missään muualla. Kehityksen kaari on pitkä, ja siinä on sekä nousuja että laskuja. Matkalla on välillä ollut suunnitelmallisuutta ja välillä puhdasta sattumaa. Itse olen ollut mukana tässä kehityksessä vähän niin kuin elokuvan Forrest Gump. Aktiivisesti olin mukana erityisesti 1970-luvun lopulta 1990-luvun alkuun, jolloin työväenperinteen tallentamisen eri organisaatiot saivat muotonsa.

Kaikki sai alkunsa Työväen Arkiston perustamisesta vuonna 1909. Arkisto perustettiin pohjoismaisen mallin mukaan sekä arkistoksi että kirjastoksi. Sisällissodan aikana aineistoa tuhoutui jossain määrin sekä työväenliikkeen itsensä toimesta että valkoisten kustotoimenpiteinä. Kommunistilakien vuoksi valtava määrä työväenliikkeen materiaalia takavarikoitiin 1930-luvun alussa, mutta palautettiin Työväen Arkistoon jo ennen sotia. Kun vielä otetaan huomioon Karl Harald Wiikin valtava kansainvälinen yhteistyö ja lähinnä painetun aineiston hankinta ulkomailta, voidaan todeta, että Työväen Arkiston kokoelmat muodostuivat kansainvälisestikin vertailtuina erittäin laajoiksi.

Sotien jälkeen perustettiin SKP:n arkisto, joka muutaman vuoden jälkeen muuttui Kansan Arkistoksi. Kun Kansan Arkiston arkistohoitajaksi tuli Anna Wiik, siitä muodostui Työväen Arkistoa muistuttava organisaatio. Rouva Wiik oli työskennellyt aiemmin Työväen Arkistossa arkistohoitajana.

Työväen Arkiston tase oli 1950-luvulla vahva, ja arkisto hyvässä kunnossa, mutta SDP:n

puoluehajaannus tuhosi sen talouden lähes kokonaan. Kuusikymmenluvun alussa valoa toimintaan toi kansainvälisestikin merkittävä työväenkulttuuriprojekti, työväen muistitiedon keruu Matti Kuusen ja Matti Hakon johdolla.

Työväenliikkeeseen ja työväestöön kohdistunutta tieteellistä tutkimusta ei 1970-luvun alkuun mennessä ollut juuri lainkaan; vain Juhani Paasivirta, Hannu Soikkanen ja Arne Mattila olivat harjoittaneet sitä laadukkaasti. Yliopistoissa heräsi kiinnostusta, erityisesti Helsingin Yliopiston poliittisen historian laitoksella, jossa oli innokkaita nuoria tutkijoita. He myös perustivat Työväen Sivistysliiton yhteyteen työväen historiatoimikunnan. Näitä tutkijoita olivat muun muassa Jorma Kalela, Seppo Hentilä, Lauri Haataja, Pauli Kettunen, Jussi Turtola, Päivö Puhakainen, Eino Ketola ja Tero Tuomisto.

Kun laki yksityisluontoisten arkistojen valtionavusta tuli voimaan vuonna 1975, huomasiin sattumalta *Suomen Sosialidemokraatissa* ilmoituksen avoimista tutkijan ja arkistoapulaisen paikoista Työväen Arkistossa. Hain molempia paikkoja. En ollut vielä valmis maisteri, joten tutkijan paikan saaminen oli enemmän kuin epävarmaa, mutta toisaalta – vakituinen työpaikka kiinnosti. Opiskelut olin rahoittanut osin lainalla ja osin myymällä viinaa Kautiaisten Alkossa. Tulini valituksi arkistoapulaiseksi, ja Matti Simola tutkijaksi.

Tutkijat ja henkilökunta tekivät tuolloin töitä Työväen Arkistossa noin 30 neliön huoneessa. Meitä oli viisi henkilöä, arkistohoitaja Matti Nieminen, arkistoavustaja Maire Lindholm, tutkija Matti Simola, työväen muisti-

tietotoimikunnan sihteeri Heimo Huhtanen sekä minä. Sosiaalitoija ei ollut.

Viihdyin työssäni hyvin. Aloitin urani järjestämällä arkistossa olleet työväenyhdistysten arkistot. Pääosin työskentelin kellarissa arkistomakasiinissa, mutta nousin välillä maan pinnalle kirjoittamaan arkistokortit puhtaaksi vanhalla kirjoituskoneella. Arkistoihmisen näkökulmasta arkistossa vallitsi täysi kaos. Kirjasto oli jotenkuten signuminmukaisessa järjestyksessä, mutta arkisto oli aivan levällään. Avaamattomia laatikoita oli 1930-luvulta alkaen. Ainoa luettelo oli muovitaskussa ollut noin sentin paksuinen nivaska.

Parin vuoden kuluttua arkistoon saatiin lisää tilaa, ja itsekin ylenin arkistoavustajaksi. Niemisen Matti oli arkistonhoitajana aika passiivinen, ja niinpä me Simolan Matin kanssa katselimme tulevaisuuden näkymiä. Kun satumalta sain tietää, että Tukholmassa pidetään vuonna 1977 työväenarkistojen pohjoismaisen kokous, esitin rohkeasti Niemiselle, että voisin sinne lähteä. Niinpä sitten matkustin Viking viitosella Tukholmaan. Minut otettiin ystävällisesti vastaan. Ruotsin arkisto oli saanut juuri uudet tilat Upplandskatanilta – kokonaisen talon. Olin kuin puulla päähän lyöty, sillä tilat olivat niin uskomattoman hienot. Sain mielikuvan siitä, millainen arkisto voisi olla. Toisaalta tapasin kollegoja, joista suurin osa oli hämmästyksenä itseni ikäisiä. Sukupolvenvaihdos oli meneillään muissakin Pohjoismaissa. Oli helpompi keskustella vertaistensa kanssa. Näin saatiin pohjoismaiset suhteet avatuiksi.

Työväen Arkisto oli liittynyt 1970-luvun lopulla IALHI:n (International Association of Labour History Institutions) jäseneksi. Arkiston johto oli tuolloin siirtynyt Simolan Matille. Vuonna 1980 lähdimme Tukholmaan IALHI:n vuotuisen konferenssiin. Matka oli hyvin opettavainen, sillä tutustuimme kansainvälisiin kollegoihin. Suurin osa osanottajista kuului ikäluokkaamme. Meille alkoi valjeta, että Työväen Arkisto oli itse asiassa yksi suurimmista työväenarkistoista maailmassa.

Arkiston johtaja tositoimissa uuden makasiinitilan hyllystöjä kokoamassa vuonna 1994. Kuva: Työväen Arkisto.

Matkan kohokohta oli tietysti illanvietto, johon osallistui Olof Palme.

Olin pikkuhiljaa etenemässä arkistourallani tutkijaksi. Kun Työväen Arkiston arkistonhoitajan virka tuli avoimeksi vuonna 1981, päätin pitkän harkinnan jälkeen hakea virkaa. Tärkeää oli se, että olin tehtävään muodollisesti pätevä, sillä kontrolloihan Valtionarkistotoimintaamme tarkasti. Kun olin työväenliikkeen historian tutkijoiden kokouksessa Oslon, sain yllättäen puhelun. Simolan Matti soitti ja kertoi, että minut oli valittu tehtävään. Muutaman kuukauden pätkäilyn jälkeen asetin itselleni toimintatavoitteet, jotka aion viedä läpi kymmenessä vuodessa. Jälkikäteen saatoin todeta, että onnistuin melkein kaikissa niistä. Ehkä Forrest Gumpista poiketen toimin määrätietoisesti enkä sattuman varassa.

Poliittisella ilmapiirillä oli vaikutuksensa työväenperinnetoimintaan 1980-luvulla. Opetusministeriö asetti Koiviston II:n hallituksen

aikaan ja opetusministeri Kalevi Kivistön johdolla Työväenperinnetyöryhmän I, jota johti Kotiseutuliiton puheenjohtaja, rehtori Olli Vuorinen. Työryhmä oli kovin virkamiesmäinen, ja sen mietintökin jäi ympäröityä. Vasta Sorsan III ja IV hallitusten aikana alkoi todella tapahtua. Kalevi Sorsa itse oli paras esimerkki työväenkulttuurin voimahahmona. Hän alkoi määrätietoisesti luovuttaa omaa aineistoaan Työväen Arkistoon. Joka vuosi aineistoa tuli kolme neljä laatikkoa suljettuun varastoon arkistomakasiinin perukalle. Aloimmekin kutsua paikkaa Sorsa-komeroksi. Hänen aikanaan 1980-luvun alussa asetettiin SDP:n alaisuuteen työväenperinnetyöryhmä, jota johti Veikko Helle. Tämän työryhmän kautta koordinoitiin puolueen työväenperinetyötä. Olin ryhmän jäsen.

Kalevi Sorsan lisäksi työväenperinteen edistämiseen vaikuttivat vahvat opetusministerit Kaarina Suonio ja Pirjo Ala-Kapee. Suonio vaikutti myöhemmin ratkaisevasti Työväen keskusmuseon syntyyn Tampereelle, jonne hän oli siirtynyt apulaiskaupunginjohtajaksi. Ala-Kapee oli puolestaan historiantutkija, joka oli ollut kirjoittamassa SAK:n historian ensimmäistä osaa ja joka tunsu hieman sisältä käsin työväenperinteen ongelmia. Eduskunnassa oli lisäksi muutama kansanedustaja, jotka omistautuivat työväenperinteen hankkeisiin. Suomen kirjastoseuran puheenjohtaja Pentti Lahti-Nuutila Tampereelta oli erityisen aktiivi. Vaikka 1980-luvun alussa taistolaiset hallitsivat vielä jossain määrin kulttuurielämää, ei heidän toiminnallaan ollut vaikutusta työväenperinetyöhön. Vasemmiston yhteistyö sujui kerrassaan mallikkaasti, kiitos kollegani Anna-Maija Nirhamon. Lisäksi eduskunnassa oli Kalevi Kivistön lisäksi muutama työväenperinteestä erityisesti kiinnostunut SKDL:n edustaja. Aina konsensukseen pyrkivänä ihmisenä minulla ei koskaan ole ollut vaikeuksia tulla toimeen eri lailla ajattelevien ihmisten kanssa.

Tehokkaaseen toimintaan tarvitaan rahaa. Työväenliikkeen organisaatioilla oli 1980-luvun alussa kyllä varallisuutta, mutta tahto

sijoittaa työväenperinteeseen ei vielä ottanut tulta. Rahaa piti siis hakea yhteiskunnalta eduskunnan kautta. Ensimmäinen työväenperinteeseen tarkoitettu määräraha valtion budjettiin tuli Paula Eenilän aloitteesta. Raha meni kuitenkin Museoviraston käyttöön. Hankkeen takana oli tietysti Paulan tuolloinen mies Jukka Eenilä, joka työskenteli Museovirastossa. Asiat oli kuitenkin saatu aluilleen. Vuonna 1981 Työväen Arkisto sai opetusministeriöltä jonkin verran työväenperinnerahaa Uudellamaalla ja Pohjanmaalla tapahtuvaan keruutoimintaan. Innostuneen kerääjän Kari Urpilaisen ansiosta keruu onnistui Pohjanmaalla yli odotusten.

Käänteentekevä oli kuitenkin vuosi 1982. Tuolloin lähti liikkeelle useita asioita, jotka toisiinsa limittyen johtivat muutamassa vuodessa mullistuksiin työväenperinteen saralla. Ensimmäinen iso asia oli Pirjo Ala-Kapeen läpiajama määräraha Työväen Arkiston kirjaston kunnostamiseksi. Määräraha oli huomattavan suuri, 400 000 markkaa, mutta sen saaminen arkistolle ei onnistunut suoraan. Opetusministeriön keskustalainen virkamies Juhani Hakkarainen torppasi hankkeen yksityisarkistolain vastaisena. Hänen tulkintansa mukaan arkisto ei voinut saada harkinnanvaraista valtionapua toimintaansa, koska se sai lakisäätetystä valtionapua. Onneksi TSL:n pääsihteeri Jussi Pikkusaari keksi keinon määrärahan kierrättämisestä TSL:n kautta. Näin kirjastoprojekti saatiin alkuun. Tämän prosessin seurauksena oli käynyt selkeästi ilmi, etteivät Työväen ja Kansan Arkiston hallussa olleet kirjasto- ja museokokoelmat kuuluneet lakisäätetyn valtionavun piiriin. Arkistojen työvoimaa sai käyttää ainoastaan arkistotoimintaan.

Olenaisinta työväen perinnetoiminnan kehitykselle Suomessa oli kuitenkin Opetusministeriön vuonna 1982 asettama työväenperinnetyöryhmä II. Sen työlle antoi hyvät lähtökohdat SDP:n puolueuuevoston kannanotto työväenperinetyön kehittämistä. Työryhmän puheenjohtajaksi tuli Jorma Kalela ja

Aineistojen asettaminen oikeille paikoille hyllystöihin on aikaa vievää työtä. Ollaan 1980-luvun puolivälissä. Kuva: Työväen Arkisto.

sihteeriksi Tero Tuomisto. Jormalla oli ilmiömainen kyky innostaa työryhmän jäseniä.

Sekä SDP:n että opetusministeriön työryhmät olivat asettaneet ensisijaisiksi päämääriksi Työväen keskusmuseon perustamisen, arkistojen tukemisen, tutkimustoiminnan kehittämisen ja teollisen ympäristön kartoittamisen. Työväenperinnetyöryhmän II kokoonpano antoi tähän erinomaiset edellytykset. Ryhmää asetettaessa ei kuitenkaan osattu ennakoida arkiston oman kirjaston tulevaisuutta, ja niinpä asialistalle nousi ykkösluokan kysymykseksi yllättäin erillisen Työväenliikkeen kirjaston perustaminen.

Työväen Arkiston kirjastolle saatu 400 000 markan avustus oli varsin merkittävä. Rahalla saatiin palkatuksi projektiin 2–4 työntekijää. Kirjaston makasiinit uudistettiin; vanhojen puisten hyllyjen tilalle tulivat Lundian liukuhyllyt. Hyllyjen purkamisen ja rakentamisen ohella piti tietysti myös siirtää aineisto. Hel-

singin yliopiston kirjaston Martti Blåfieldin ohjeiden mukaan hankimme kirjastoon kortistolaatikot ja 200 000 kirjastokorttia, kopiokoneen ja muutakin varustusta. Jälkikäteen ajateltuna olivat aika turhia hankintoja. Kirjastoalan kehitys ei vielä tuolloin Suomessa ollut edennyt tietokoneaikaan.

Työväen Arkiston kirjaston projektivaihetta veti ansiokkaasti Veikko Rytönen yhdessä Markku Metsänrannan kanssa. Kirjastoon tuli koko ajan uusia luovutuksia, esim. HTY:n noin 5 000 teoksen kirjasto, Kulutusosastoiminnan keskusliiton kirjasto, Kiljavan ay-opiston kirjasto vain muutamia mainitakseni. Samalla poistettiin kokoelmista valtava määrä kaunokirjallisuutta ja kaksoiskappaleita muun muassa Helsingin yliopiston kirjastoon. Paljon meni kyllä ihan suoraan paperinkeräykseen. Kirjaston luetteloinnissa ja kortistoinnissa neuvoja antoi Martti Blåfield. Kirjasto-
projektin yhtenä ongelmana oli rahoituksen

epävarmuus ja siitä johtuva työntekijöiden vaihtuvuus.

Työväenperinnetyöryhmä II:ssa opetusministeriön edustajana toimineen Kari Poutasuon ideasta kirjastolle suunnattu määräraha ohjattiin jatkossa tätä tarkoitusta varta vasten perustetulle Työväenperinne – Arbetartadition ry:lle. Yhdistyksen perustamisella oli määrärahan saamiseksi kiire, ja sen vuoksi perustajia oli aluksi vain kolme, Työväen Arkiston Säätiö, Työväen Sivistysliitto ja Kansan Sivistysrahasto. Työväenliikkeen eri tahoja oli etukäteen informoitu yhdistyksen perustamisesta, jotta nämä voisivat liittyä myöhemmin mukaan. Puheenjohtajaksi tuli järjestöelämän vanha kettu Olavi Hurri. Hänen suhteidensa avulla järjestö rekisteröitiin pikavauhtia patentti- ja rekisterihallituksessa. Muutamassa vuodessa yhdistyksen jäsenmäärä nousi yli kolmekymmenen, jolloin se edusti käytännössä kaikkia työväenliikkeen eri sektoreita, puolueita, ay-liikettä, sivistysjärjestöjä, taloudellisia järjestöjä ja jopa eläkeläisjärjestöjä. Aika pian sihteeriksi saatiin SKDL:n puolelta Pirjo Kaihovaara. Palkanmaksua ja kirjanpitoa hoitamaan saatiin Hilikka Kujala Kotien Puolesta Keskusliitosta. Minun kontolleni jäivät hallintohommat, suunnittelu ja valtionapuhakemukset eli kaikki paperityöt sekä työvoiman rekrytointi. Siinäähän ne hoituivat oman työn ohessa talkootyönä monta vuotta.

Varsin pian Työväenperinne ry aloitti selvitys- ja julkaisutoiminnan. Kirjaston perustamista varten Matti Simola laati selvityksen, jota täydensi myöhemmin Tarja Nikanderin selvitys. Opetusministeriön työväenperinnetyöryhmän II toimesta teetettiin useita selvityksiä, jotka sitten julkaistiin Työväenperinne ry:n toimesta. Näistä voidaan mainita Pirjo Kaihovaaran selvitys työväen keskusmuseon perustamisesta, Ulla-Maija Peltosen työväen muistitietoa koskenut sekä Maire Mattisen teollisia ympäristöjä koskenut selvitys.

Kesällä 1986 oltiin jo niin pitkällä, että Työväenliikkeen kirjasto päätettiin perustaa. Sen oli määrä aloittaa toimintansa virallisesti

seuraavana vuonna. Muistan hyvin, kun kirjaston ensimmäinen kirjastonhoitaja Leena Saarinen tuli jättämään hakupaperinsa kesällä 1986. Meillä oli tuolloin tapana arkistossa tehdä joitakin siivousurakoita talkootyönä porukalla, ja minä olin tikkailla lukusalin yläikkunoita pesemässä. Taisi Leena vähän hämmästellä sitä, mihin pesään päänsä laittaa.

Joka tapauksessa Leena valittiin tehtävään, ja hän alkoi heti toimeen syksyllä. Seuraavaan vuoteen mennessä saatiin kirjaston yhdistetty lukusali ja työtila kalustetuksi. Vähän myöhemmin saatiin henkilökunnalle työtilat. Kirjaston avajaiset pidettiin vuonna 1987. Syntyessään Työväenliikkeen kirjasto oli maamme suurimpia tieteellisiä kirjastoja. Painotuotteita oli pitkälti yli 120 000 kappaletta. Kirjoja, sanoma- ja aikakauslehtiä sekä pienpainatteita oli noin 1,5 hyllykilometriä. Jostain syystä Leena ei halunnut ottaa kirjaston taloushallintoa kontolleen, vaan ne jäivät edelleen hoidettavakseni. Leenan tehtävänä oli luoda kirjastolle paikkatieteellisten kirjastojen joukossa.

Tiettyjen asioiden läpivieminen edellyttää usein tiedon ja kokemuksen hankkimista. Arkistoalalla olin jo osallistunut kansainväliseen toimintaan, erityisesti Pohjoismaissa, mutta museopuoli oli vielä hakusessa. Keväällä 1983 osallistuin Norjan Sulitjelmassa pohjoismaiseen seminaariin, jossa käsiteltiin työväenperinnelaitoksia pohjoismaissa, erityisesti museohankkeita. Alustin arkistoista ja kirjastoista sekä Suomen tilanteesta yleensä. Mukana ollut Tampereen museotoiminnan johtaja Martti Helin alusti museoista. Todettiin, että jokaisessa Pohjoismaassa oli vireillä työväenmuseohanke. Meillä hanke oli vielä työryhmätasolla, mutta Norjassa oli jo vireillä Rjukanin teollisuusmuseo, Tanskassa työväenmuseo ja Ruotsissa työn museo. Pisimmällä oltiin Tanskassa, jossa perustamistoimet olivat museonjohtaja Peter Ludvigsenin kertoman mukaan jo alkaneet. Sattumalta sain samoihin aikoihin Suomen Kulttuurirahaston apurahan, jonka turvin lähdimme vaimoni Outin kanssa puo-

likuntoisella volkkarilla ensin Kööpenhaminaan, sieltä Amsterdamiin ja lopulta Bonniin. Tutustuin Kööpenhaminan Arbejdermuseettiin ja Tanskan työväenarkistoon ABA:aan. Museossa oli jo ensimmäinen näyttely avattu vanhassa työväentalossa, mutta muuten oltiin alkutekijöissä.

Amsterdammassa sijaitsee maailman suurin työväenarkisto, International Institute of Social History. Tuohon aikaan laitos sijaitsi esikaupungissa teollisuusalueella. Muutamaa vuotta myöhemmin arkisto sai kyllä upeat tilat kaupungin keskustasta vanhasta kaa-kaomakasiinista. Laitos oli karu ja aika iso. Arkistokokoelmat eivät laajuudeltaan olleet isompia kuin meillä, mutta kirjasto oli suuri, ja kuvakokoelmat laajoja. Bonnissa kävin Friedrich-Ebert-Stiftunfgin (FES) arkistossa. Myös Bonnissa pääpaino oli kirjastossa. Tuohon aikaan Saksassa oli kymmenkunta työväenarkistoa, kirjastoa tai tutkimuslaitosta. Kymmenen vuoden päästä suurin osa oli sulautunut FES:iin. Paluumatkalla poikkesin vanhassa työpaikassani Fuldassa.

Työväenperinnetyöryhmä II pani nopeasti alulle myös museoprojektin. Se käynnistyi Työväen Arkiston ja Kansan Arkiston museo-kokoelmien järjestämisellä. Työväen Arkistossa oli paljon esineitä, lippuja, taidetta ja julisteita. Jostain syystä Kansan Arkisto perusti yhteyteensä Työväenaatteen museon, joka toimikin erillään muutaman vuoden. Museon sijaintipaikasta käytiin jonkin verran keskustelua. Tarjolla oli vaihtoehtoja Helsingistä, Turusta, Riihimäeltä ja Tampereelta. Osallistuin sekä museo- että kotiseutupäiville, ja molemmissa minua yritettiin kovasti lobata. Työväenperinteen puheenjohtaja Olavi Hurri teki selvitystyötä, ja valinta kohdistui oikeastaan itsestään selvästi Tampereelle. Sieltä tultiin hyvin vastaan, koska apulaiskaupunginjohtajana oli Kaarina Suonio ja museotoimenjohtajana Martti Helin. Tampereelle perustettiin sitten toimipiste, johon palkattiin Pontus Blomster ja Kimmo Kestinen sekä vähän myöhemmin Lea Oksiala.

Kun museo oli vielä projektin tasolla, se joutui muuttaman useamman kerran Tampereella. Varastotilat olivat osuustoimintaliikkeen varastoissa, ja hallinto välillä jopa Tampereen kaupungintalolla. Lopulta saatiin tilapäiset tilat Finlaysonin alueella olevasta hieman uudemmasta rakennuksesta, joka oli määrä purkaa myöhemmin. Martti Helinin johdolla koottiin museon perustamiseksi työryhmä, johon kuuluivat muun muassa Kaarina Suonio, Jukka Eenilä, Anna-Maija Nirhmo ja Marjaana Valkonen. Pontus Blomster laati syksyllä 1987 museon perustamista koskeneen selvityksen, jonka pohjalta perustettiin Työväen keskusmuseoyhdistys viemään hanketta eteenpäin. Museo perustettiin virallisesti vuonna 1993. Museonjohtajaksi valittu Blomster ajoi tarmokkaasti omalla räiskyvällä tyylillään varsinaisen museon sijoittamista nykyisiin tiloihinsa. Itse olin kahteen otteeseen myös museon hallituksen jäsenenä.

Työväenperinteeseen kohdistunut tutkimus ja julkaisutoiminta lähti myös toden teolla liikkeelle 1980-luvulla. Työväen muistitieto-toimikunta oli jo 1960-luvulta lähtien julkaissut antologioita, Työväen Sivistysliitto julkaisi useita opaskirjasia ja Työväen Arkistolla sekä Kansan Arkistollakin oli omaa julkaisutoimintaa 1980-luvun alusta alkaen. Työväenperinnetyöryhmä II:n selvityksiä ja myöhemmin muun muassa bibliografioita. Tutkimus- ja julkaisutoiminnan kannalta olennaisinta oli kuitenkin Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seuran perustaminen vuonna 1984. Senkin hallituksessa ehdin olla muutaman vuoden. Seura alkoi järjestää vuotuisia seminaareja Voionmaan opistolla. Ideana oli edistää historian alan ammattilaisten ja harrastajien yhteistoimintaa. Seminaariesitelmät julkaistiin *Väki voimakas* -sarjassa. Näin on tehty tähän päivään asti. Seuraa johti pitkään Tampereen yliopiston professori Olli Vehviläinen, jonka oppilaana olin itsekin ollut Helsingissä. Erittäin suuri merkitys on ollut myös *Työväentutkimus Vuosikirjalla*. Se lähti liikkeelle

Leena Saarisen aloitteesta 1980-luvun lopulla monisteena, mutta on nykyään merkittävä tieteellinen julkaisu. Työväen muistitietotomikunnan *Tallentaja*-lehti yhdistettiin siihen 1990-luvun alussa.

Kun IALHI:n konferenssi järjestettiin Helsingissä vuonna 1990, olin mielestäni saavuttanut arkistonjohtajaurani alussa asettamani tavoitteet. Olin järjestön koordinaatiokomiteassa Pohjoismaiden edustajana. Saatoin hengähtää hetken, mutta ongelmat olivatkin heti nurkan takana. Tuli lama ja Esko Ahon porvarihallitus. Työväenperinnelaitokset joutuivat stressitestiin. Arkistot selvisivät yksityisarkistolain turvin pienin leikkauksin. Kirjastolta leikattiin kolmasosa valtionavusta, museon perustamista koetettiin jarruttaa ja työväenperinnerahat poistaa kokonaan. Keskustalainen opetusministeri Tytti Isohökkanen-Asunmaa otti meidät suurennuslasin alle. Arkistossa turvauduimme lomarahojen leikkauksiin ja pikkusäästöihin. Työväen Arkiston ja Työväenliikkeen kirjaston vuokranantaja HTY oli itsekin vaikeuksissa ja joutui luopumaan ravintolatoiminnasta. Rakensin vuokrapaketin, jossa osa kirjaston vuokrasta siirrettiin arkiston kontolle. Autoimme jonkin verran myös materiaalipuolella. Siitä huolimatta kirjasto joutui vähentämään henkilökuntaansa. Lopulta kirjasto nousi jaloilleen päästyään mukaan tieteellisten kirjastojen verkostoon. Kirjaston johtajakin oli vaihtunut Kirsti Lumialaan. Museota auttoi erityisesti se, että Tampereen kaupunki oli sitoutunut huolehtimaan museon kiinteistökuiluista. Museokin pääsi pikkuhiljaa valtakunnalliseksi erikoismuseoksi. Työväenperinteen projektejakin leikattiin, mutta näytöt olivat niin vahvat verrattuna talonpoikaispuoleen, että ministeri perääntyi. Stressitesti siis onnistui. Vaikka ns. punapäöma kaatuikin laman seurauksena, niin muu työväenliike, erityisesti ammattiyhdistysliike, saatiin voimakkaasti mukaan tukemaan työväenperinnetyötä. Myös Kulusosustoiminnan keskusliitto KK ja Palkan-saajasäätiö tulivat apuun hädän hetkellä. Tässä

yhteydessä on syytä korostaa, että apua ei pyydetty vastikkeettomasti. Tukea vastaan järjestettiin ja säilytettiin aineistoa.

Vastaisuuden varalle aloitettiin aloitteestani yksityisarkistojen yhteiset palaverit, jotka johtivat yksityisarkistoyhdistyksen syntyyn. Keskeisenä ajatuksena oli yhteistoimintaa tiivistämällä ehkäistä eduskunnan poliittisten voima-suhteiden vaikutus arkistojen rahoitukseen.

Lopuksi muutamia olennaisia asioita työväenperinnetyön onnistumisen syistä. Aiemmin tulivat mainituiksi jo Kalevi Sorsa ja lukuisat muut poliitikot, mutta käytännössä joululahjarahat ja muut valtionapuun liittyvät hankkeet junailin yhdessä SDP:n eduskuntaryhmän sihteerin Kari Laitisen kanssa. Lisäksi täytyy nostaa esille muutama virkamies ja luottamushenkilö, joilla oli näissä yhteyksissä erityisen suuret ansiot. Opetusministeriön Kari Poutasuo ja Matti Lähdeoja olivat kullannarvoisia, idearikkaita ja vahvoja viemään päätöksiä läpi. Kirjaston ja museon perustamisasioissa oli tärkeässä roolissa Vesa Karvinen, joka toimi ensin Työväenperinne ry:n ja myöhemmin Työväen keskusmuseoyhdistyksen puheenjohtajana. Vesan kanssa olin tehnyt yhteistyötä muun muassa professori Hannu Soikkasen kirjoittamien SDP:n historiateosten laadinnassa. Olin toimikunnan sihteeri, ja Vesa taittoi kirjat. Valtionarkiston (Kansallisarkiston) johdossa oli Veikko Litzen, ja hänen alaisuudessaan arkistoneuvokset Pirkko Rastas ja Raimo Pohjola, jotka olivat tarkkoja mutta reiluja, kunhan asiat hoidettiin kunnolla ja rehellisesti. Myöhemmin asiat hoituivat sujuvasti Jussi Kuusamäen kanssa. Toimin jonkin aikaa myös Arkistoyhdistyksen varapuheenjohtajana. Ei sovi unohtaa Sulo Penttilää ja Maj-Len Remahlia, jotka organisoivat tukea ammattiyhdistysliikkeeltä. SDP:n hallintopäällikkö, ”kultasormi” Maunu Ihalainen hoiti asioita taustalla ja piikasi minut ylittämään itseni.

Koko 1980-luvun ajan vastasin pääosin laitojen ja projektien henkilökunnan rekrytoineista. Onneksi minulla on aina ollut kyky haistaa itseäni viisaampien henkilöiden kyvyt.

Suurimmaksi osaksi rekrytoinnit onnistuivat hyvin. Palkkaamistani työntekijöistä kymmenkunta on väitellyt myöhemmin tohtoriksi. Monet ovat edenneet yliopisto- ja korkeakoulu-uralla, tutkijoina, virkamiehinä, kansanedustajina jne. Omalta osaltani tein työtä nöyränä, katse koko ajan päämäärässä. Se edellytti usein notkeaa niskaa ja rupisia polvia. Monesti olivat kyljet kipeänä, kun vedettiin kölin alta.

Olen vain hieman seurannut kehitystä eläköitymiseni jälkeen, mutta kuten alussa totesin, niin Suomessa on kestävä ja maailman

paras työväenperinnelaitosten organisaatio. Monissa maissa laitoksia on kokonaan hävinnyt tai ne ovat kutistuneet murto-osaan aiemmasta. Aloittaessani Työväen Arkistossa vuonna 1975 työväenperinteen parissa työskenteli vajaa kymmenen työntekijää. Tänä päivänä työntekijöitä on yli 30 vakituista ja toinen mokoma määräaikaisia. Tietääkseni missään muussa maassa ei ole ollut samanlaista kehitystä. Lopuksi kuitenkin varoituksen sana. Poliittiset olosuhteet ovat nyt huonot, mutta eiköhän tulevasta stressitestistä selvitä.